גיליון 85 » ספטמבר 2018

דפי קשר

בית טרזין קרן להנצחת זכר חללי גטו טרזין

מתוך חוברת חיבורים של הבנות דוברות הצכית L410

בית טרזין
קרן להנצחת זכר
חללי גטו טרזין
BEIT THERESIENSTADT
THERESIENSTADT MARTYRS
REMEMBRANCE ASSOCIATION

THERESIENSTADT MARTYRS REMEMBRANCE ASSOCIATION

מה בגיליון

בבית	3	מן הארכיון	11
שלכם	3	ספרים בהוצאת בית טרזין	12
חדשות בית טרזין	4	ראיון עם רות מייסנר	13
מדליקי המשואות בטקס יום הזיכרון		ילדי בוכנוואלד בגטו טרזיינשטאט / סימה שחר	14
לשואה ולגבורה תשע"ח	8	החיפוש אחר יאן מאוטנר / ד"ר אנה הייקובה	15
המרכז החינוכי	10		

מערכת

עריכה: צוות בית טרזין עיצוב: סטודיו אורני דרורי, חיפה צילומים: אפרת אשל, צוות בית טרזין

לוח אירועים Events Calendar

10.10.2018 יום רביעי - Wednesday 17:00	21.11.2018 יום רביעי - Wednesday 17:00	23.11.2018 יום שישי - Friday 10:00	5.12.2018 יום רביעי - Wednesday 15:00	9.12.2018 יום ראשון - Sunday 18:00
השקת הספר **"אני והמעון שלי"** טרזיינשטאט 1945-1941	**"צלילים של תקווה"** קונצרט לציון 77 שנים להקמת גטו טרזיינשטאט בניצוחו **של** **דן רפפורט**	אירוע פתיחת התערוכה לזכרה של **רות בונדי ז"ל**	**טורניר זיכרון** **"ליגה טרזין"**	**כנס בינדורי** **השקת יומנה של** **רות מייסנר**
מכון גתה, תל אביב	**המרכז האקדמי** **רופין**	**בית טרזין**	**בית טרזין ואיצטדיון** **הכדורגל בגבעת חיים** **איחוד**	**בית טרזין**

פרטים על האירועים ישלחו בדוא"ל לכל החברים והפונים.
להרשמה: 04-6369515 info@bterezin.org.il
נשמח לראותכם בין אורחינו!

בית טרזין, קרן להנצחת זכר חללי גטו טרזיינשטאט [ע.ר.] | גבעת חיים איחוד, ד.נ. עמק חפר, 3893500
טל: 04-6369515 פקס: 04-6369793 | info@bterezin.org.il | www.bterezin.org.il

Claims Conference ועידת התביעות
The Conference on Jewish Material Claims Against Germany

המשרד לשוויון חברתי

ארכיון בית טרזין צועד קדימה!

בימים אלה אנחנו נערכים לפרויקט גדול ומשמעותי לשדרוג מערכת ניהול הארכיון של בית טרזין. המערכת תאפשר גישה לארכיון דרך אתר האינטרנט של בית טרזין. מכוני שואה רבים בארץ (יד ושם, בית לוחמי הגטאות ועוד) כבר משתמשים במערכת זו לשביעות רצונם.
עלות הפרויקט כ-150,000 ₪. כדי לגייס את הסכום אנחנו פונים לקרנות שונות, לתורמים ולחברי העמותה.
נשמח אם תוכלו לסייע לנו להוציא את הפרויקט אל הפועל.

כל תרומה תתקבל בברכה ובהערכה רבה!

מס' חשבון בנק לתרומה 10-953-7480311

פסלון עשוי חוטי מתכת. נעשה ע"י הפסל העיוור ברטולד אורדנר בגטו טרזיינשטאט.
מאוסף הארכיון.

שלום לכל חברי הבית

בפתח דברי הפעם בשורה חשובה, שרבים חיכו לה. לאחר שנים של עבודה מאומצת למיחשוב, רישום וטיוב האוספים, אנו מתחילים בתהליך של פתיחת הארכיון לקהל הרחב באמצעות המרשתת (אינטרנט). רכשנו לצורך כך תוכנה חדשה שעלותה גבוהה ונשמח לכל תרומה שתעזור לזרז את התהליך. בארכיון בית טרזין פריטים מיוחדים ומסמכים רבים וחשוב לחשוף אותם לחוקרים ואנשים המתעניינים באוצרות אלה. זו גם הזדמנות לחזור ולהזכיר, אם יש בידיכם מסמכים או פריטים מתקופת הגטו (וגם לפני או אחרי) בעלי חשיבות הסטורית, אתם מוזמנים למסור אותם למשמרת בארכיון בית טרזין. הדברים יטופלו ויישמרו כראוי בתנאים אופטימליים וכך יהוו עדות לדורות הבאים.

גליון דפי קשר מוקדש הפעם לילדים. הספרים האחרונים שבית טרזין הוציא לאור קשורים כולם לילדים, כל אחד בצורה שונה.
יומנה של רות האס (כיום מייסנר) הוא יומן של נערה מתבגרת שנסיבות חייה שונו ללא הכר והיא מנסה להתמודד עם מערבולת המאורעות המאיימת באמצעות כתיבה ביומן. בין השורות האישיות נשזרים החיים בגטו ואירועים שונים המתרחשים בו. הספר הוא עדות מעניינת ומעוררת הזדהות שמציגה עולם רגשות ומחשבות אופייני לנערה צעירה שאילולא המקום והתקופה בה נכתב, יכול היה להיות יומן התבגרות רגיל . דרך נוספת ללמוד על הווי החיים בגטו מספק הספר "אני והמעון שלי", שהוא למעשה חוברת חיבורים שנכתבה על ידי ילדים דוברי גרמנית במעון הנוער L414.

חיבוריהם של הילדים, בנות ובנים בני 10-16 מציגים קשת רחבה של חוויות מהגטו. אירועים משעשעים של שובבות נעורים ומנגד תחושות געגועים לבית, להורים ולערב שבת בקרב המשפחה. הספר השלישי שהוציא בית טרזין לאור, "מקום הילדים הנשכחים" מבוסס על עבודת מחקר שהחלה מספר זכרונות, כזה שהיה מאד מקובל בעבר ובו נהגו חברים או בני כיתה לכתוב שיר קטן או כמה שורות למזכרת. ספר הזכרונות הזה נכתב בשנות השלושים של המאה הקודמת, במעון לילדים בפרנקפורט, בו גרו יתומים או ילדים שהוריהם לא יכלו לגדל אותם עקב הנסיבות. ילדי המעון וצוותו נשלחו לגטו טרזיינשטאט ורובם לא שרדו. במחקר שארך כמה שנים, ניסו רונית שמעוני והכומר פולקר מנקופף לאסוף מידע על אנשי מעון הילדים בפרנקפורט ולאגד אותו בספר לזכרם.

לפני כמה חודשים הלכה לעולמה חנה ויינגרטן. חנה הייתה מגיעה לבית טרזין לספר את סיפורה בפני קבוצות. היא הייתה אחת הנשים הנמרצות והאופטימיות שהכרתי. מעורבותה בפעילות של בית טרזין הייתה רבה והיה לה אכפת מכל מה שקורה. לפני כמה שנים הגענו, כל צוות המדריכים, לביתה ברמת אביב והיא סיפרה לנו בפרטים ובאריכות על תקופת המלחמה. זו הייתה עבורנו הזדמנות לשאול את כל השאלות שעלו על הדעת, וחוויה חשובה. יהי זכרה ברוך.

שלכם,
תמי קינברג

שנה טובה,
שנת בריאות
שלום וחברות
מאתנו,
צוות בית טרזין

טאוס סוזנה, ילידת 1927, צ'כוסלובקיה. ברכה לשנה החדשה 1943-1944, טרזיינשטאט

אירוע לזכרן של רות בונדי ומיכל אפרת לציון יום האישה הבינלאומי

לציון יום האישה הבינלאומי בחודש מרץ 2018, התקיים במלון דן בתל אביב ערב מיוחד במינו לזכרן של היוצרות רות בונדי ומיכל אפרת - שתיהן ממקימות בית טרזין.

רות בונדי ז"ל

מיכל אפרת ז"ל

מימין: נתן שטיינר, טל בשן, איבו שוורץ, אווה שוורץ, תמי קינברג ומורי גרינפילד

טל בשן, בתה של רות בונדי, סיפרה לקהל על אמה ועל האישה הצ'כית, דורית פלד הרפז הקריאה קטעים שנכתבו על ידי רות בונדי ז"ל, דני קרמן, שהכיר ועבד עם שתי היוצרות, סיפר על שתיהן, על ההיכרות עימן והערכתו הרבה לפועלן. שרה זעירא העלתה זיכרונות מהיכרותה עם מיכל אפרת ז"ל ונעמה גלברט הנעימה את הערב בשירתה. שגריר צ'כיה, מר איבו שוורץ, כיבד אותנו בנוכחתו. ■

טקס יום השואה ותערוכה במרכז האקדמי רופין

השנה החל בית טרזין בשיתוף פעולה עם המרכז האקדמי רופין. במסגרת שיתוף הפעולה הוצגה בגלריית המכללה התערוכה "אמנות ורפואה בגטו טרזין (טרזיינשטאט)" רישומים מהשנים 1942-1944. בנוסף, בית טרזין לקח חלק בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה, שהתקיים במכללה, בהשתתפות סטודנטים ואנשי סגל רבים. במהלך הטקס, סיפרה שורדת הגטו, ורה מייזלס, את סיפורה בפני הקהל הרב, וזכתה להוקרה והערכה רבה של הקהל. ■

הזמנה!

זה הזמן להצטרף לחברי העמותה

דור שני ושלישי אנו מזמינים אתכם להצטרף לבית טרזין ולהיות חברי עמותה.
התגייסותכם בימים אלו חשובה מאין כמוה לשם המשכיות
פעילות הזכרון של בית טרזין.

"בת 70" אוצרות מוזיאוני ישראל בכנסת

כחלק משורת מיזמים ואירועים לכבוד שנת ה-70 למדינת ישראל, יזמה הכנסת תערוכה המציגה את מגוון המוזיאונים במדינה ואוצרותיהם. 70 מוזיאונים השתתפו בתערוכה ונתבקשו להציע פריטים לתערוכה שאצרה פרופ' דנה אריאלי.

מתוך 5 פריטים שהציע בית טרזין, נבחרו שלושה: משחק המונופול (העתק שלו מוצג בתערוכת הקבע בבית טרזין), עבודת יצירה של חסידה עשויה מצמר גפן של ילד לא ידוע ופסלון קטן עשוי מחוטי מתכת דקים המתאר ג'ירפה ניצבת ליד עץ דקל.

סיפורו של הפסלון מיוחד ומעניין. יצר אותו בגטו הפסל ברטולד אורדנר שהתעוור בגיל צעיר, אך המשיך ביצירה. אורדנר גורש מווינה לגטו טרזיינשטאט ב-11.9.1942 כשהיה בן 53. בגטו המשיך ליצור ולפסל. הוא שרד ושוחרר בטרזיינשטאט. לאחר המלחמה חי בלונדון המשיך ליצור ולהציג את יצירותיו בתערוכות.

בעיתון "וודם" שנכתב במעון נערים בטרזיינשטאט מופיע ראיון שערך פטר גינץ (אותו ילד שאת ציורו לקח עימו אילן רמון לטיסת המעבורת קולומביה) עם אורדנר:

"בחדר השקוע בתוך חומות קסרקטין "קאוואליר" צחנת שתן, אור קלוש, זוהמה גופנית ורוחנית. אך זרע כוח היצירה של האמן אינו גווע גם בבוץ וברפש.

גם שם הוא נובט ופורש את תפרחתו ככוכבים זוהרים בחשכה. הוכחה לכך הוא האמן העיוור ברטולד אורדנר. יום אחד ניגשתי אליו יחד עם יד', כדי לכתוב עליו רשימה בעיתוננו. "מימי נעורי", סיפר לי האיש, "עקבתי בעיניים פקוחות אחרי הנעשה סביבי. היה לי כישרון ציור. כאשר הכה בי הגורל והתעוורתי, נאלצתי לוותר על הציור. ואז נטלתי בידי חוט מתכת". תוך כדי שיחה הוציא מן האצטבא שלו טווס נפלא עשוי חוטי פליז דקים. העיניים על נוצות הזהב היו עשויות לולאות חוט.

"ואיך אתה ניגש ליצירה?" שאלתי אותו. "תחילה אני מעצב את השלד וכאשר אני חש שצורתו נכונה, אני מוסיף את הפרטים, העשויים מחוטים דקים." כיצד יתכן שאתה זוכר כל כך מדויק צורות של דברים שלא ראית במשך עשרים וחמש שנה?" "אני מעלה בזיכרוני דברים שונים, כפי שהבחנתי בהם בנעורי. זה תהליך דומה לתהליך עבודתם של האקספרסיוניסטים. הם מביטים על המודל ואז הם רושמים את הקווים, את הצורה, כאשר לצבעים חשיבות משנית. כך גם אצלי, רק שרווח הזמן בין ראיית המודל והעיבוד ארוך קצת יותר. עשרים וחמש שנה! הכל השתנה מאז! היו זמנים שיצירותיי הוצגו בתערוכות בארצות הברית, בצרפת, בגרמניה, בספרד, בשוודיה ובמקומות אחרים. המוזיאונים התחרו על יצירותיי. עכשיו, כאן בטרזיינשטאט, אני סובל מרעב; אין לי אפילו די חוטים ליצירה." "אתה עדיין חש בעיוורון שלך?" שאלתי אותו.

"לפעמים כאשר אני שקוע בהרהורים, אני בכלל לא מרגיש שחסרה לי ראייה. ברגעים כאלה אני מתנתק לחלוטין מן הזוהמה סביבי. רגעים כאלה הם עבורי רגעי האושר הגדול". הבטתי בו מתוך התפעלות. נפרדנו בחיפזון מן האמן העיוור ומיהרנו החוצה. שמחנו לאוויר הצח בחוץ אחרי האווירה המעופשת שבמעמקי קסרקטין "קאוואלייר" ותוך זמן קצר הגענו בשלום לנמל הבית.

התערוכה הוצגה מאמצע חודש מאי 2018 ועד חודש אוגוסט 2018 בהצלחה רבה. לצפייה בסרטון אפשר לסרוק את את ה-QR המצורף או להיכנס לאתר האינטרנט של בית טרזין. ■

הכנס השנתי

מידי שנה, נערך בחודש מאי הכנס השנתי והאסיפה הכללית של הקרן להנצחת זכר חללי גטו טרזין. ב-12 במאי התכנסו חברי העמותה ואורחים נוספים בבית וינה בקיבוץ. שגריר צ'כיה בישראל, מר איבו שוורץ וראש המועצה האזורית עמק חפר, מר רני אידן, פתחו את הכנס בברכות. במהלך הכנס, ביצעו משתתפי פרויקט "שיר מגרש את החושך", שהתקיים בחג החנוכה, מבחר משירי הפרויקט. בנוסף, נפתחה התערוכה "גבולות הקו", מבחר מציוריה ורישומיה של עליזה אהרמן ש"ק, המציגות את דמות האישה ונוף חייה, טרם מלחמת העולם השניה, במהלכה ולאחריה. ד"ר תרזה מייזלס, אוצרת התערוכה, נשאה דברים, דני שק בנה של עליזה אהרמן שק וסימה שחר שעבדה לצידה סיפרו על אודותיה.

בסיומו של הכנס התקיימה שירה בציבור בהובלתו של פאבל קורן ונגנים נוספים. ■

ביקור שגרירת דנמרק בבית טרזין

בחודש מרץ 2018 הגיעה שגרירת דנמרק, גב' שרלוטה סלנטה, לביקור בבית טרזין. למפגש עם גב' סלנטה הגיעו ד"ר דן כצנלסון שתרם רבות לקיום המפגש וגב' יהודית אשכנזי משורדי הגטו, שניהם ילידי דנמרק. גב' סלנטה התרגשה עד דמעות לשמע סיפורה של יהודית. ■

ביקור חברי סנאט מצ'כיה בבית טרזין

בסוף חודש מאי האחרון, התקיים בבית טרזין ביקור של חברי סנאט מצ'כיה. בביקור השתתפו חברי משלחת הוועדה למנהל ציבורי, פיתוח אזורי ואיכות הסביבה: יו"ר הוועדה, מר זבינק לינהרט (Sen. Zbyneˇk Linhart) וחברי הוועדה: מר ירי צרבול (Sen. Jiří Carbol), מר רדקו מרטינק (Sen. Rdko Martinek), מר זדנק ניטרה (Sen. Zdeněk Nytra). ■

טקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח

טקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח, נערך השנה בסימן 75 שנה לגירוש יהודי הולנד ודנמרק לגטו טרזיינשטאט. בטקס נכחו מספר שיא של 450 איש וביניהם מר איבו שוורץ (Ivo Schwarz), שגריר צ'כיה בישראל, מר מרטין וייס (Martin Weiss), שגריר אוסטריה בישראל, מר פטר הולני (Peter Hulenyi), שגריר סלובקיה בישראל, גב' שרלוטה סלנטה (Charlotte Slente), שגרירת דנמרק בישראל, מר גאורג אנצווילר (Georg Enzweiler) נציג שגרירות גרמניה, ראש המועצה האזורית עמק חפר, רני אידן, קצינים וחיילים מבית הספר לכושר קרבי בה"ד 8 ואורחים רבים נוספים.

גם השנה, לקחו חלק בטקס בני נוער שהשתתפו בחג החנוכה האחרון בסמינר "שיר מגרש את החושך", שנערך זו השנה השנייה בשיתוף פעולה עם מקורוק ישראל. שגרירת דנמרק בישראל, גב' סלנטה, סיפרה בהרחבה על פועלו של העם הדני להצלת היהודים בשנת 1943. לאחר דבריה העניקה לה גב' תמי קינברג, תעודת הוקרה לעם הדני מטעם בית טרזין.

בין מדליקי המשואות בטקס, עליהם תוכלו לקרוא בהרחבה בדפים הבאים, היו שורדי הגטו ילידי הולנד ודנמרק, כמו גם בני הדורות הבאים, שהדליקו משואות לזכר בני משפחותיהם. ■

אירוע יום הזיכרון לשואה ולגבורה - מועצה אזורית עמק חפר

כמדי שנה, נערך טקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה של המועצה האזורית עמק חפר בשיתוף עם בית טרזין. המופע נקרא "ולא השמעתי את קולי", שם שהעיד על נושא מאתגר ורלוונטי הנוגע לאחריות אישית. מעורבותו של בית טרזין באה לידי ביטוי בהכנת התלמידים והמורים לקראת הטקס, תלמידי בתי הספר בעמק חפר עוברים שיעור הכנה טרם הצפיה במופע. את מערך השעור הכינה עבור המורים מירה נדלין, מדריכה ותיקה בבית טרזין.

המופע שהכינו תלמידי התיכונים בעמק, שילב תלמידים מכל המגמות שעסקו בנושא במגוון אמצעים: תיאטרון, מוזיקה ומחול. קטעי סרטים שולבו במופע והזמרת מיטל טרבלסי שרה יחד עם מקהלת מורן בפתיחה. שורד השואה שלמה פרל שעלה לבמה ריתק את הקהל בסיפורו יוצא הדופן, כיצד שרד בכך שהצטרף לשורות "ההיטלר-יוגנד" ומצא עצמו ב"צד השני". סיפורו התפרסם בסרט "אירופה אירופה".

קטעי הקריאה עסקו בהתנכלות ליהודים והדילמה בין עמידה מהצד או התערבות. אמרתו של הכומר מרטין נימולר (ראו מסגרת) שהיוותה השראה לשם המופע, הייתה אחד הרגעים החזקים של הערב. זו הייתה הזדמנות להביט על עצמנו ולשאול את השאלה המתבקשת: האם אנו שותקים? ככל שאנו הולכים ומתרחקים במימד הזמן מתקופת השואה, זיכרון השואה מקבל את המשמעות הרלוונטית שלו, לא רק סיפור היסטורי וזיכרון פסיבי, אלא זיכרון אקטיבי שחייבות להיות לו משמעויות לימינו אנו. ■

לא השמעתי את קולי/מרטין נימולר

תחילה הם באו ולקחו את הקומוניסטים -
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי קומוניסט;

ואז הם באו ולקחו את הסוציאליסטים -
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי סוציאליסט;

ואז הם באו ולקחו את חברי האיגוד המקצועי -
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי חבר האיגוד המקצועי;

ואז הם באו ולקחו את היהודים -
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי יהודי;

ואז הם באו ולקחו אותי -
וכבר לא נותר אדם,
לדבר בעדי.

מדליקי המשואות - טקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח

יעקב דנקמפ

יעקב דנקמפ נולד ב-9 באפריל 1940 בהולנד, חודש ימים לפני פלישת הגרמנים למדינה ב-10 במאי 1940. אביו של יעקב, שגויס כחצי שנה לפני הפלישה ושירת כקצין מילואים בצבא ההולנדי נהרג ביום הרביעי למלחמה והשאיר אחריו את אשתו הצעירה אנט, ושני בנים, האחד בן 15 חודשים ויעקב בן 5 שבועות בלבד. בחודש מרץ 1943 גורשה כל המשפחה למחנה וסטרבורק (Westerbork) שבמזרח הולנד ומשם, בראשית חודש ספטמבר 1944, גורשו לגטו טרזיינשטאט. באותן שנים, פעלו בשוויץ מספר ארגונים יהודיים שעסקו בהצלת יהודים. אחד מהארגונים האלה, גייס את ג'אן מרי מוסי (Jean Marie Musy), נשיאה לשעבר של שוויץ, כדי שינצל את קשריו עם הפיקוד הנאצי וינסה לשחרר יהודים מהמחנות. מוסי הצליח להביא לשחרור יהודים מהמחנות תמורת תשלום כופר. במסגרת תכנית זו יצאה רכבת ראשונה מגטו טרזיינשטאט לשוויץ בראשית חודש פברואר 1945, ועליה 1,200 יהודים וביניהם יעקב, אמו ואחיו.

לאחר המלחמה חזרו יעקב, אחיו ואמו להולנד ובשנת 1951 עלו לישראל. יעקב שירת בחיל הים כקצין, שם פגש את אשתו לעתיד. יעקב סיים תואר ראשון ושני בהנדסת מכונות בטכניון בחיפה ועבד בתפקידי ניהול בכירים בתעשיית המזון והפטרוכימיה. ליעקב 3 ילדים נשואים ו-7 נכדים כולם מתגוררים בארץ. ■

ראובן פישרמן

ראובן פישרמן נולד בדנמרק ב-19 באפריל 1928, בן להוריו מלכה וליאופולד ולמשפחה בת 6 ילדים. ביום שבת ה-2 באוקטובר 1943 דפקה המשטרה הגרמנית על דלת הדירה של המשפחה. כשפתחו את דלת הדירה נכנסו חמישה חיילים חמושים פנימה ועצרו את בני המשפחה שהיו בבית, ובהם ראובן, אמו ושלושה אחים נוספים. שלושה ימים לאחר שנתפסו, הגיעו בני המשפחה לגטו טרזיינשטאט. לאחר הסגר של מספר שבועות קיבלו בני המשפחה מקום בחדר משותף עם 2 משפחות נוספות, שם התגוררו במשך 18 החודשים בהם היו כלואים בגטו. בחודש אפריל 1945 קיבל ראובן הודעה שהוא נבחר להצטרף לקבוצה שתצא מהגטו, ואכן אל הגטו הגיעו אוטובוסים שבדים של הצלב האדום. כעבור יומיים חצו האוטובוסים את הגבול הדני ולמחרת הגיעו למלמו (Malmo) בשבדיה. כשהגיעו לשבדיה גילו בני המשפחה שאבי המשפחה ואחיו הבכור של ראובן טבעו בשנת 1943 בעת שניסו לברוח לשבדיה בסירה. אחותו הבכורה של ראובן הצליחה לברוח לשבדיה. עם תום המלחמה חזרו בני המשפחה שנותרו בחיים לדנמרק. ראובן החל למלא את מקום אביו כראש המשפחה.

ראובן למד הנדסת בניין בקופנהגן ובשנת 1972 עלה לארץ ביחד עם אשתו ושתי בנותיו. בישראל עבד בבית חולים הדסה בהר הצופים ומזה שלושים שנה הוא עובד כמורה דרך מוסמך בארץ. ■

יהודית אשכנזי

יהודית אשכנזי פוטרמן (Futermann), בתם של מרים ולאו פוטרמן ז"ל, נולדה בדנמרק, בעיירה קטנה באי הון. בראשית חודש אוקטובר 1943, גורשו יהודית, אז בת שלוש וחצי ביחד עם הוריה לגטו טרזיינשטאט, בקבוצה שמנתה 476 מיהודי דנמרק. הממשל הדני, הצליח להבטיח את הישארותם של היהודים הדנים בגטו, ויהודית ומשפחתה נותרו בגטו כשנה וחצי. לאחר המלחמה, חזרו בני המשפחה לדנמרק.

בשנת 1949 עלתה המשפחה לארץ. מאז ליהודית יש תחושת שליחות, לשוב ולספר על העם הדני המופלא. היא ובני משפחתה חייבים תודה לעם הדני, בזכותם נותרו בחיים. כיום יהודית גרה במושב אביחיל בעמק חפר, יחד עם בנותיה ושמונה נכדים. ■

נועה כֹהֵן (כַּהַן)

נועה היא נכדתה של אליס כהן מתיאזון אשר אמה, אחותה ובני משפחתה נשלחו לגטו טרזיינשטאט. אמה של אליס, קונסטנצה, שחייתה בגרמניה נסעה לבקר את אחותה בעיר ברסלאו שם נתפסה על ידי הגרמנים ונשלחה לגטו טרזיינשטאט.

אחותה של אליס, מלני, בעלה מוריץ וילדיהם ראלף ואלן, שחיו בדנמרק נתפסו גם הם על ידי הגרמנים בעת שהפליגו מדנמרק לשבדיה, ונשלחו גם הם לגטו טרזיינשטאט.

חרף העובדה שכל בני המשפחה היו בגטו, לא נפגשה הסבתא עם יתר בני המשפחה מאחר והיהודים הדנים נכלאו באזור נפרד בגטו, ואילו היא הגיעה מגרמניה ואסור היה לה לשהות באזור זה. בעת שהיה אסיר בגטו כתב ראלף בנה של מלני את אחד מספריו. מלני ואלן עבדו בעבודת כפייה בגטו, עבודה שהזיקה לכפות הידיים שלהן בשארית חייהן. הסבתא, קונסטנצה, נפטרה בגטו כחצי שנה לאחר שהגיעה, בראשית חודש אפריל 1943. הדנים דאגו לאזרחים שלהם וכך חולצו ממנו בני המשפחה שנותרו בגטו. נועה, תקציבאית המחלקה למוזיאונים של משרד התרבות והספורט, הדליקה משואה לזכרם של קונסטנצה, מלני, מוריץ, וראלף למשפחת מתיאזון ולכבודה של אלן שעדיין חיה, זוכרת ומספרת. ■

רועי וולף

רועי, בנה של קרין הס-וולף הדליק את המשואה לזכר אמו. קרין נולדה ב-15 בינואר 1940 להוריה בנו ובילה הס בצפון נורבגיה. בשנת 1939, בעת שהיתה אמה של קרין בהריון, שללו הגרמנים את האזרחות הגרמנית של כל היהודים, אביה של קרין גורש מנורבגיה להולנד, כשהיתה קרין בת 6 שבועות, הגיעו אמה והיא להולנד. לאחר כיבוש הולנד והטלת הגזרות על היהודים, רצו הוריה של קרין להגן עליה ולכן, העבירו אותה בתחילה למשפחה נוצרית. לאחר כחודשיים הוציאו אותה הוריה מהמשפחה.

ביום הולדתה הרביעי, ב-15 בינואר 1944, נשלחו בני המשפחה למחנה ווסטרבורק משם גורשו לגטו טרזיינשטאט. בגטו הופרדה המשפחה. בני המשפחה היו כלואים בגטו עד שחרורו על ידי הצבא האדום.

לאחר סיומה של המלחמה, חזרה קרין ביחד עם אמה לשבדיה. לאחר מספר חודשים מצאו את אביה של קרין. המשפחה התגוררה בשטוקהולם, שם החלה קרין ללמוד בכיתה א'. המשפחה חזרה להולנד שם התגוררו. בבגרותה החליטה קרין לעלות לארץ, בשנת 1967 התחתנה עם אלי וולף, ולזוג נולדו 3 ילדים: תמי, ירון ורועי. בחודש אפריל 2004, כשהייתה בת 64 בלבד, נפטרה קרין ממחלת הסרטן. ■

סגן שקד אלבג

שקד ילידת קיבוץ מעגן מיכאל, בתם של סופי ואיציק אלבג, למדה בבית הספר המשותף חוף הכרמל. לאחר סיום לימודיה התנדבה לשנת שירות באחוזת ילדים ויצ"ו חיפה. בחודש אוגוסט 2013 התגייסה לצבא לתפקיד מדריכת כושר קרבי ושרתה בבא"ח כפיר. בחודש נובמבר 2014 יצאה לקורס קצונה, בסיומו שרתה כקצינת כושר קרבי באגד ארטילרי 215, קצינת אימון גופני של מערך מגל וקצינת כושר קרבי של אגד ארטילרי-425 בביה"ס לתותחנות. בחודשים האחרונים שקד משרתת כמפקדת השלמה חיילית של כושר קרבי. ■

השתלמות בטרזין מאי 2018

בחודש מאי 2018 נסענו לסמינר בן 4 ימים בטרזין. הסמינר הוא חלק מההשתלמויות השנתיות שעורך בית טרזין לצוות המדריכים ולצוות הבית והשתתפו בו, בנוסף לצוות בית טרזין גם נירה הירש, חברת הועד המנהל ובתה מאיה.

במסגרת ההשתלמות נפגשנו עם מנהל אתר ההנצחה בטרזין, ד"ר יאן רובינק ועם עובדים שונים במוזיאון (מדריכים, עובדי ארכיון ועוד). ערכנו סיור בתערוכות השונות ובארכיון שם הוצגו לנו חפצים וציורים שונים, חלקם נמסרו לארכיון רק בחודשים האחרונים.

ערכנו סיור רגלי בעיר ובמבצר הקטן, ביקרנו ולמדנו על אודות אתרים שונים שהיו בגטו. לקראת סיום הסיור בטרזין, ערכנו טקס זיכרון בסמוך לאנדרטה על הנהר, שם שפכו את אפר האסירים שנפטרו בגטו, לקראת סופה של מלחמת העולם השניה.

סיור בטרזין עם דיטה קראוס, שורדת הגטו

מפגש עם הלגה וייס, שורדת הגטו

אחד משיאיו של הסמינר היה ביקור משותף עם שורדת הגטו, דיטה קראוס, שסיפרה לנו את סיפורה וערכה אתנו סיור באתרים שונים בעיר הקשורים לסיפורה האישי.

לאחר 3 ימי ההשתלמות בטרזין, נסענו חזרה לפראג שם נערך מפגש מיוחד עם שורדת נוספת של הגטו, הלגה וייס. ציוריה של הלגה וייס, אותם ציירה בגטו כשהייתה בת 12-13 והם חלק מהתערוכה "לו יכולתי אל ביתי לחזור" בבית טרזין. במהלך המפגש עם הלגה היא סיפרה לנו על חוויותיה וזיכרונותיה מגטו טרזיינשטאט ועל פועלה לאחר המלחמה, כששבה לפראג שם היא גרה עד היום. ■

טורניר זיכרון "ליגה טרזין"

גם השנה וכמיטב המסורת, נערך בחודש מרץ 2018, טורניר זיכרון בשיתוף עם "מפעלות חינוך וחברה". בטורניר השתתפו קבוצות כדורגל יהודיות וערביות. המשתתפים שמעו את סיפורם של היהודים בגטו טרזיינשטאט וליגת הכדורגל בו ולאחר מכן התקיים טורניר במגרש הכדורגל בקיבוץ גבעת חיים איחוד והחלו לשחק בטורניר.

בסיום הטורניר נערך טקס חלוקת הגביעים בהשתתפות ד"ר יאן רובינק, מנהל אתר ההנצחה טרזין, ד"ר יאן מונק, נשיא הקהילה היהודית בפראג ותמי קינברג, מנכ"לית בית טרזין. ■

מן הארכיון / ד"ר תרזה מייזלס

בראשית חודש יולי האחרון, מסר עוזי אפרת, בנה של מיכל אפרת ז"ל, מספר פריטים לארכיון בית טרזין.
הפריט הראשון, הוא יומן בעל ערך רב, שמיכל החלה לכתוב בשנת 1949. הרישום הראשון ביומן נכתב בצ'כית ביולי 1949 והוא מלווה בשלוש סקיצות עפרון קטנות המתארות דמויות מחיי רחוב: זקן ליד בית הכנסת, סב יושב על ספסל ודיוקן של בחורה צעירה "סברס", כפי שמיכל מעירה ליד הסקיצה. גם ה"קיוסק שמוכרים בו שתייה" המצויר באדום, לבן ואפור שייך לאותו נושא. מיכל מדגישה שסגנונו מושפע מהאסכולה הגרפית הצ'כית.

בעמודים הבאים מיכל מספרת את סיפור התפתחותה כציירת מקצועית. לאחר שלקראת חג פורים בשנת 1950 קיבלה עבודה ראשונה עבור הקיבוץ, היא שקלה אם כדאי לה לעסוק בציור, וציירה סקיצה של "הליצן" שהוצג לאחר מכן בתערוכת רשמים וציירים קיבוציים. אז התחילה מיכל לצייר בערבים, אחרי העבודה ובשבתות, לבקר בתערוכות ולעיין בספרות מקצועית.

בנוסף לעבודות שייצרה עבור הקיבוץ, השתתפה מיכל בתערוכות בתל יוסף, בבית לוחמי הגטאות ובמקומות אחרים. היא גם קיבלה הזמנות ממפעלים לצעצועים וציירה ציורים שהודפסו על אריחים כדקורציה או ציורי מודל להכנת בובות עץ המיועדות לילדים קטנים. בספטמבר 1951 נפתחה דלת נוספת בחייה המקצועיים לעולם האיור. מיכל החלה לעבוד על סקיצות לספר ילדים בהוצאת "הקיבוץ המאוחד". הדפים האחרונים ביומן מתעדים חלק מהעבודות (ללא תאריך או מלל כלשהו). ניהול היומן הסתיים בסוף שנות השבעים.

פריט נוסף שנמסר לארכיון בית טרזין, הוא טלאי שנשמר במעטפה עם פתק עליו כתבה: "לאחר שחזרתי מן התופת, לא הייתי מסוגלת לדבר על מה שקרה לי ולאחרים. רק לאחר שנים הרגשתי חובה לתת "עדות חיה" לנערים שיספרו הם לדורות הבאים. רק פעם אחת העליתי על הכתב את מה שאיבדתי: את כל המשפחה וחברים רבים שבמקומם קיבלתי בנעורי האומללים רק חושך, פחד, קור, רעב, עבודה קשה והשפלה. אני מיכל אפרת, מספר 73601".

מיכל אפרת נולדה בשנת 1926 באוסטרבה, צ'כוסלובקיה דאז. בספטמבר 1942 גורשה עם כל המשפחה לטרזיינשטאט. שנה לאחר מכן, בחודש דצמבר 1943, נשלחה לאושוויץ-בירקנאו ומשם למחנות אחרים. באפריל 1945 שוחררה במחנה ברגן-בלזן.

לאחר המלחמה חזרה ללמוד אמנות גרפית בפראג, לארץ עלתה עוד לפני סיום לימודיה. משנת 1949 ועד מותה התגוררה בקיבוץ גבעת חיים מאוחד. היא המשיכה ללמוד גרפיקה במכון לאמנות במכללת אורנים ובמשך שנים רבות הייתה האחראית על הגרפיקה של ספרי הילדים בהוצאת "הקיבוץ המאוחד". בשנת 1997 זכתה בפרס על שם נחום גוטמן עבור איוריה לספר "הילדה איילת".

מיכל אפרת נפטרה בשנת 2017, בגיל 91. הותירה בן, עוזי אפרת, נכדים ונינים. ■

מתוך יומנה של מיכל אפרת ז"ל, ארכיון בית טרזין

"מקום הילדים הנשכחים"

לפני כשלוש שנים התייצבו בבית טרזין גבר ואישה, דני אריאל ורונית שמעוני, ובפיהם סיפור מדהים ובקשה: להוציא ספר לאור. סיפורם החל מספר זיכרונות שאימו של דני, אינגה (אינס), שמרה במשך יותר מ-80 שנה. אינגה נולדה בגרמניה ובגיל שנה וחצי התייתמה מאמה. אביה נאלץ לשלוח אותה לבית ילדים ששכן ברח' הנס תומא 24, בפרנקפורט. כאשר המצב בגרמניה הלך והחמיר, הצליח אביה למלט אותה לאורוגוואי. אינגה בת ה-9 לקחה עמה למסע מעבר לים את ספר הזיכרונות בו כתבו לה חבריה מבית הילדים בפרנקפורט.

תמונת הסביבון צילום של הכיכר והאנדרטה משנת 2017 (cultural departement Frankfurt Main - Camilo Brau, Salome Roessler) צילום: ג'סיקה ביבון, אחראית על האומנות במרחב הציבורי, פרנקפורט.

עברו שנים, אינגה שהפכה לאינס עלתה לארץ, נישאה והקימה משפחה. לפני כמה שנים, רונית ובעלה, שהוא עמית של דני אריאל, עברו לפרנקפורט. דני בקש מרונית לנסות ולברר פרטים לגבי אותו בית ילדים. רונית החלה בעבודת תחקיר מבלי ששיערה עד היכן תתפתח. היא איתרה את כתובתו של בית היתומים (שלא הייתה ידועה לאינס), וגילתה להפתעתה שכומר אוונגלי בשם פוֹלְקֶר מַאנְקוֹף (Volker Mahnkopp) חקר את תולדות המבנה וכתב עבודה מפורטת על ההיסטוריה של המבנה, על בית הילדים וצוותו.

המחקר הסתעף כשרונית נשאבת יותר ויותר לסיפור. היא החלה לשתף פעולה עם הכומר ולחפש כל פיסת מידע על הילדים והצוות, יצרה קשר עם המשפחות וצירפה פיסות מידע לסיפורי חיים ככל שהצליחה.

בעקבות המחקר, החליטה עיריית פרנקפורט לקרוא את הכיכר שסמוך לה עמד מבנה בית היתומים על שמם: "כיכר הילדים הנשכחים", ולהציב בכיכר אנדרטה לזכרם. באביב 2017 נחנכו הכיכר והאנדרטה בצורת סביבון בטקס בו השתתפו משפחות הילדים והצוות, ביניהם אינגה גרינוולד, היום אינס אריאל.

בית טרזין החליט להוציא לאור את הספר המבוסס על מחקרם של הכומר פולקר מאנקוף ושל רונית שמעוני בתרגומה של קטיה מנור. העבודה על הספר הייתה מורכבת מתוך הצורך להפוך מחקר רב פרטים לספר המיועד לקהל שאינו אקדמי. כאן נכנסה לתמונה תמי גבע שלקחה על עצמה בהתנדבות את המשימה לערוך ולשכתב את הטקסט לספר זיכרון יפיפה, בעיצובה של אורני דרורי. ■

"קראו לו חבר"

בחודש אוגוסט האחרון יצאה לאור (בשיתוף עם יד ושם) מהדורה נוספת של הספר "קראו לו חבר - עיתון הילדים 'קמרד' מגטו טרזיינשטאט 1943-1944". הספר יצא לאור לראשונה בשנת 1997, והוא כולל מבוא היסטורי ואת דבר המתרגמת, רות בונדי ז"ל, שתרגמה את העיתון מצ'כית לעברית. קמרד הוא אחד מעיתוני הילדים המעטים ששרדו בשלמותם. העיתון, שנכתב בידי קבוצת נערים בני 12-14 במעון ילדים בגטו טרזיינשטאט, מהווה תעודה יחידה במינה על הווי הילדים, סדר יומם, שמחותיהם ופחדיהם.

מתוך המבוא לספר:

"קמרד נכתב כולו בידי הילדים עצמם, בכתב ידם הילדותי, מאויר בידי עורכו, איוון פולאק, ללא השתתפות המדריכים... בעיתוני הילדים בא לידי ביטוי עולמם הילדותי שבו גילו התעניינות בחידושי הטכניקה, בפיתוח טילים, בשימוש ברדיו, במרוצי מכוניות, בהישגי תעופה, בצוללות, בספורט, ובייחוד בכדורגל. תחומי התעניינות שאינם שונים מאלה של ילדים בני זמננו. חוץ מתיאור התנאים במעונות השונים, על חסרונותיהם ושמחותיהם, כוללים כל העיתונים כתבות ושירים המלמדים על ראייה מפוכחת של מציאות הגטו, הילדים כתבו שירי געגועים לבית, לעיר מולדתם, לילדות שנמחקה. בכולם באה לידי ביטוי אימת הטרנספורטים אל "המזרח" המסתורי, המפחיד. העיתונים כוללים גם כתבות ושירים בעקבות הטרנספורטים שלקחו את חבריהם אל הבלתי נודע, ולעיתים מובעת בהם תקווה לפגישה מחודשת בזמן הקרוב...." רות בונדי, רמת גן, 16 באפריל 1996. ■

"אני והמעון שלי"

בשנת 1943 הפיקו בנים ובנות שחיו בבית הנוער דובר הגרמנית L414 חוברת חיבורים, הכוללת 14 חיבורים שנכרכו בכריכת עור. בחוברת כתבו הצעירים על הווי המעונות, החיים בצוותא והגעגועים לימים עברו. החיבורים הודפסו במכונת כתיבה בגטו, ואוירו על ידי הצייר היהודי-הולנדי, אסיר הגטו יו ספיר. בית טרזין הוציא לאור את החוברת בפורמט של אלבום והשקתו תתקיים ב-10 באוקטובר 2018 במכון גתה, תל אביב. ■

יומנה של רות מייסנר

במהלך הכנס הבינדורי הקרוב, שיערך בחנוכה, נציין את הוצאתו לאור של יומנה של רות האס מייסנר, שורדת הגטו ופעילה בבית טרזין.
פגשנו את רות בביתה, בקרית טבעון, הצופה אל נוף עמקים יפיפה, לשיחה על היומן שכתבה בגטו בגיל 14.

איך התחלת לכתוב יומן?

לאחר שלקחו את אבי בערב יום כיפור של שנת 1941, נשארתי ללא משענת. הייתי בודדה, אבודה, מבולבלת. חברותיי שמו לב לזה והחליטו לתת לי מתנה ליום ההולדת יומן. הן עודדו אותי מאוד לכתוב. בהתחלה לא ייחסתי ליומן חשיבות רבה. לא כתבתי הרבה. התחלתי לכתוב באופן רציני ערב היציאה לגטו.

בתקופה ההיא היה נפוץ מאוד שכתבו ביומן. לא היה מקובל לבטא רגשות, להתלונן למשפחה (לי אישית לא היה גם למי) וכתיבה ביומן היתה דרך לשחרר, לספר את סודותיי האינטימיים, לכאוב, לכעוס.

מתי נהגת לכתוב?

לא היתה לי משפחה בגטו, חוץ מאחותי, שהייתי רואה אותה מעט, כי היא היתה כבר נערה בוגרת והיתה עסוקה כל הזמן. לכן הייתי כותבת הרבה בשעות הערב בזמן שכולם היו הולכים לראות את המשפחות שלהם. הרגשת הבדידות חרוטה לי בזיכרון וזה בא לידי ביטוי ביומן. היומן נהפך לחלק משמעותי בחיי. כתבתי בו הכל. החבאתי אותו מתחת לכרית ולמזלי לא מצאו אותו.

איך הגיע היומן לבית טרזין?

ביום שחרור הגטו, הצבא הסובייטי כיתר את הגטו. הגרמנים ברחו אך הסובייטים קיבלו הוראה לא להיכנס עדיין לגטו בגלל מגיפות ומחלות. אחותי הבינה שצריך להסתלק מיד, וכך עשינו. לקחתי את היומן ואת מעט הדברים שהיו לי, ונסענו לפראג. לא זכרתי מה זה חיים נורמליים. לא היה לי מושג איך חיים בכלל אחרי כל מה שעברנו. כשעליתי לארץ לקחתי איתי את היומן, אך לא נגעתי בו ולא קראתי בו. הוא נשאר אצל אחותי עם עוד קופסא של חפצים. כעבור זמן מה היא הביאה לי את הדברים. החלטתי שאני לא רוצה לגעת ביומן. לא רציתי לחזור לעבר. מה שהיה נגמר. לא היה לי עניין להיזכר במה שהיה. רציתי למחוק את הכל ולהתחיל חיים חדשים. וכך עשיתי.

כעבור חמישים שנה, הייתי צריכה לעבור ניתוח חשוב. לילה לפני הניתוח, הוצאתי את היומן בפעם הראשונה וקראתי את כולו. כשקראתי את היומן, לא הפנמתי באמת כלום. לא חשבתי שיש לו משמעות. השתתפתי בסדרת הרצאות של עידית פרי והיא ניסתה לשכנע אותי לספר את הסיפור שלי. באחד המפגשים באמת עשיתי זאת. סיפרתי את הסיפור וגם הזכרתי שיש לי יומן. עידית רצתה מאוד לקרוא אותו וניסתה לשכנע אותי להוציא אותו לאור אך אני סירבתי.

רות מימין ואחותה מרים (האס) צ'רבינקה

יום אחד סיפרתי לתמר, בת אחותי, שלאמא שלה (אחותי, מרים האס צ'רבינקה) היה יומן והיא שרפה אותו. הן לא ידעו זאת. תמר השביעה אותי שלא אעז לשרוף את היומן שלי. לאחר שנים החלטתי לתת את היומן לבית טרזין ולהוציא אותו לאור.

מה הרגשת כשקראת את היומן שוב?

ביומן, סידרתי את הדברים אחרת. יש דברים שלא רוצים לזכור. שמתי לב שיש מקרים בהם יש הבדלים בין מה שכתבתי למה שאני זוכרת. תוך כדי קריאת היומן הבנתי שהיה לי דימוי עצמי נמוך. בסה"כ הייתי ילדה מאוד דומיננטית במשפחה. וביומן זה באמת לא מורגש.

איך את מסכמת?

בשנת 1995, חמישים שנה אחרי, חזרתי פעם ראשונה לטרזין. פגשתי שם הרבה מחבריי. ביניהם חברתי הטובה לקסי. ההתרגשות היתה גדולה. לקסי באה עם בתה וגם אני באתי עם בתי, והמפגש היה מרגש מאוד. פעם ראשונה שחזרנו. התחלנו להעלות זכרונות. הבנתי שהרבה זכרונות קברתי. אף פעם לא רציתי להתמודד עם הרגשות שהיו לי שם. הכאב היה כל כך גדול. כל כך הרבה אובדן, שהיה בלתי אפשרי להתמודד באמת. הצלחתי להתמודד קצת כשהתחלתי לספר את הסיפור שלי. זה עזר לי.

לא היו לי חיים קלים, אבל אני חושבת שבסך הכל הצלחתי להישאר תמיד אופטימית ולהסתכל תמיד על חצי הכוס המלאה. יש לי משפחה נהדרת ואוהבת. כל אחד אומר "גורל" "מזל" "אלוהים" ...אני תמיד אומרת ששרדתי במקרה. הכל היה במקרה. לא היתה לנו שליטה על כלום.

מתוך היומן: בימים האחרונים של המלחמה ..."חכו חכו חזירים! אנחנו ננקום בכם. הרגתם את הכל ואת כולם. את אבא, את ילדותי ונעוריי, את האמונה באנשים, בקיצור את הכל. אבל יגיע היום שנתחשבן". ■

לרכישת הספרים:
info@bterezin.org.il או 04-6369515

ילדי בוכנוואלד בגטו טרזיינשטאט / סימה שחר

אפריל 1945. מפוני מחנות העבודה, מחנות ההשמדה ושורדי צעדות המוות מגיעים לגטו טרזיינשטאט. ביניהם, כ-300 ילדים ונוער ילידי פולין, בנים ובנות שהיו במחנה הריכוז בוכנוואלד בגרמניה. צעירים ילידי 1928-1933, שהגיעו בגפם ללא בני משפחה שנרצחו במחנות או מצאו את מותם בצעדות המוות. ומעטים מהם מצאו את הוריהם לאחר המלחמה. מספר היהודים בגטו טרזיינשטאט גדל, ופרצה גם מגיפת הטיפוס, שגבתה מספר גדול של קורבנות. למרות שהגטו שוחרר על-ידי הצבא האדום, בתאריך 8 למאי 1945, הוטל סגר כדי למנוע את התפשטות המגיפה.

"במשך חמישה-עשר יום בערך, הגיעו כ-13,000 דמויות עלובות לתוך המחנה, ובמספר הזעום של הרופאים והאחיות לא ידענו איך להתגבר על קשיי התפקיד שהוטל עלינו. התמותה עלתה עד ל-100 ביום... לא ידענו, מה מתרחש סביב לנו; לא ידענו, מי יכול לעזור. ידענו רק שנחוץ לעשות את הכל, כדי לא לתת לאנשים אלה למות בשעה האחרונה." כך כתבה גרטה וינר, אסירת הגטו באותה תקופה.

וילי גרואג, שעבד במחלקה לטיפול בנוער והיה אב הבית של בית הנערות דוברות הצ'כית, L410, לקח על עצמו לדאוג לקבוצה של הילדים והנוער שהגיעו מבוכנוולד. הם שוכנו בבית L414, שהיה במשך תקופה ארוכה ביתם של הילדים דוברי הגרמנית. המטרה שעמדה לנגד עיניו של וילי, היתה לשמור על אותם צעירים שלא ידבקו במגיפת הטיפוס, שלא יבואו במגע עם החברה הסובבת אותם, לדאוג שיבריאו ולנסות להביא לשחרורם המהיר מטרזיינשטאט.

השהות הארוכה בטרזין שחזרה להיות עיר לאחר השחרור, יצרה קשרים חמים ועמוקים בין הצעירים לוילי. וכך הגיע לו חודש אוגוסט 1945, בו חל יום הולדתו של וילי. הכרת התודה שרצו ויכלו הצעירים להעניק לוילי ליום הולדתו, הכנת מתנה. ספר ברכות שהיה גם לספר זיכרונות. יידיש; גרמנית; פולנית ועברית. "ברכות חמות לד"ר וילי גרואג האהוב, מהבנים והמורים מבית L414".

בד בבד, וילי וחבריו ביקשו את עזרתם של חבריהם מחוץ לכותלי טרזין, במטרה להוציא את הקבוצה ולהכינה לחזרה לפולין או לעליה לפלשתינה. לשם כך, היה צריך להביא את הצעירים למקום בטוח. הסיוע הגיע, מהחברים הציונים בפראג ומאזרחים בצ'כוסלובקיה.

ממשלת בריטניה, הסכימה להכניס את הילדים היהודים למדינה ונמצא מקום באנגליה שהיה מוכן לקלוט את 300 הבנים והבנות, וינדרמיר (WINDERMERE) אזור של אגמים פסטורלי בצפון אנגליה. לאחר שכל הקצוות נסגרו, יחד עם הארגון "הועדה לילדים ממחנות-ריכוז" (ארגון שפעל לסייע לילדים יהודים), הגיעה הקבוצה לאנגליה בתאריך 14 לאוגוסט 1945.

שתי נקודות חשובות עולות מתוך אירוע זה. סיפורם של 300 הבנים והבנות שהגיעו מבוכנוואלד לטרזיינשטאט. האחת, הרצון לגונן ולהציל את הצעירים כדי שיעלו לארץ. השנייה, חשיבותו ומשמעותו של ספר הזיכרונות שהכינו בני ובנות הקבוצה לוילי גרואג, בלעדיו, יכול להיות שלא היינו זוכים ללמוד על אירוע נוסף שהתרחש, בתקופה האחרונה של הגטו ולאחר השחרור בחודש מאי 1945. ■

*התצלומים מתוך ארכיון בית טרזין

החיפוש אחר יאן מאוטנר / ד"ר אנה הייקובה *

הודות לספרה של לוציה אונדריחובה (Lucie Ondřichová) והודות למספר סרטים דוקומנטריים, קיים מידע רב על חייו של פרדי הירש, המחנך האמיץ של הנוער בטרזיינשטאט.

ד"ר אלנה מיקווצובה (Dr Alena Mikovcová), מנהלת הארכיון באוניברסיטת מנדל בברנו, חקרה על אודות חייו האישיים של פרדי הירש.

מאחר ופרדי הירש היה מחנך ב"מכבי הצעיר" בברנו בין השנים 1936-1939, חיפשה מיקווצובה מידע על עמיתיו מאותה התקופה. אז נתקלה מיקווצובה בשמו של יאן מאוטנר (Jan Mautner), שלימד התעמלות אומנותית.

יאן מאוטנר 1940
(Moravian Country Archive Brno)

מאוטנר, נולד בשנת 1912 בבודפשט להורים ממוצא צ'כי: ג'ני לבית קולקה ומקס מאוטנר. המשפחה עברה להתגורר באולמוץ. למאוטנר היתה אחות בכורה, גרטה, ילידת 1907. בשנות השלושים המוקדמות, למד מאוטנר משפטים בפראג, אך לא סיים את לימודיו. לאחר מכן, למד רפואה בברנו. חרף העובדה שמאוטנר נבחן במבחן הסיום לתואר בחודש אוקטובר 1939, הוא קיבל את התואר רק לאחר המלחמה, מאחר והגרמנים סגרו את האוניברסיטאות בחודש נובמבר באותה השנה.

בסרטו התיעודי של רובי גת "פרדי היקר", מאשר פטר ארבן ז"ל את ההשערה של מיקווצובה לפיה הירש ומאוטנר היו בני זוג וחיו יחד, השערה שגם אושרה על ידי רות קופצ'קובה (Ruth Kopečková), שורדת הגטו. עם זאת, רשומות המגורים מאותה התקופה מעלים, שמאוטנר התגורר עם הוריו, עובדה זו היא אחת הסיבות בעטיין אני מחפשת מידע על יאן מאוטנר.

הירש ומאוטנר פרסמו שניהם בכתב העת של "מכבי הצעיר", "מכבי ספורט". כתביו של מאוטנר מופיעים תחת ראשי התיבות M.J והם כוללים תרגום של מאמריו של פרדי הירש לצ'כית. בשנת 1937 ארגנו השניים טיולי חורף לבני הנוער בתנועה. רות קופיצ'קובה השתתפה בטיול כזה להרי קרקונושה (Krkonoše).

בחודש מרץ 1939, עבר פרדי הירש לגור בפראג, לאחר שאישור המגורים שלו בברנו לא חודש. הירש המשיך לעבוד ב"מכבי הצעיר". בחודש אפריל 1940 עבר גם מאוטנר לגור בפראג (הוריו נשארו לגור בברנו), בכתובת שונה מזו של הירש. בוהומילה הברנקובה (Bohumila Havránková) זוכרת שהשניים עבדו ביחד במגרש "הגיבור" בפראג.

בחודש נובמבר 1941 נשלח פרדי הירש לטרזיינשטאט. מאוטנר גורש לגטו בחודש יולי 1942, לאחר שהוריו כבר נשלחו לזמושץ', פולין, שם נרצחו זמן קצר לאחר הגעתם. קורותיו של מאוטנר בגטו טרזיינשטאט אינם ידועים. בחודש דצמבר 1943 נשלח מאוטנר למחנה המשפחות באושוויץ-בירקנאו. ב-8 במרץ 1944 נרצח פרדי הירש. מאוטנר שרד את הסלקציה שנערכה במחנה המשפחות בחודש יולי 1944 ונשלח למחנה שוורצהידה (Schwarzheide). בחודש אפריל 1945 שוחרר בטרזיינשטאט, לאחר שהגיע לגטו בצעדות המוות. במשך חייו הקצרים, לאחר המלחמה, סבל מאוטנר משחפת.

מיד עם סיומה של המלחמה חזר מאוטנר לפראג ובשנת 1946 עבר לגור בברנו, שם עבר את מבחן הסיום השלישי של התואר וקיבל תואר ד"ר. מאוטנר התגורר במרכז העיר, בבית שנוהל על ידי רופא עור. מאוטנר עזב את הקהילה היהודית, וכשנה לאחר מכן, בשנת 1947 חזר לגור בפראג. בגלל מצבו הרפואי, לא יכול היה להתגייס לצבא.

יאן מאוטנר הגיש בקשה לשינוי שם משפחתו ממאוטנר למרטין. בבקשה הוא ציין שהוא הניצול היחיד מבני משפחתו ושבמשך זמן מה גר עם משפחתו של בן דודו, פרנטישק מאוטנר (František Mautner) שחזר לצ'כוסלובקיה מפלשתינה.

פרנטישק מרטין מאוטנר, היום בן 80 חי באוסטרליה, הוא אחד האנשים האחרונים שזוכרים את יאן מאוטנר: "יאן היה אקסטרווגנטי וחכם מאוד. אני בחנתי את הזכרון של יאן והתוצאות היו מדהימות. הוא היה מסוגל לשנן רשימה ארוכה של מילים ולחזור עליה בסדר המקורי ובסדר הפוך. יאן אמר, שהוא אף פעם לא היה צריך ללמוד קשה, הוא רק קרא את החומר לפני הבחינה, וזה הספיק".

ד"ר יאן (מאוטנר) מרטין נפטר משחפת בה נדבק במחנות הריכוז, בשנת 1951 בבית החולים.

אם קיים ברשותכם מידע נוסף על יאן מאוטנר, אנא צרו עימי קשר. ■

anna.hajkova@warwick.ac.uk
* **Dr Anna Hájková**
Assistant professor of modern European continental history
University of Warwick

דמי חבר לשנת 2018
חברים בישראל - יחיד: 120 ש"ח, זוג: 180 ש"ח
תרומות ודמי חבר ניתן להעביר:

- בהמחאה - לפקודת "בית טרזין", לכתובת: בית טרזין, גבעת חיים איחוד, עמק חפר 3893500
- תשלום באמצעות כרטיס אשראי ויזה
- ניתן להשתמש בשירות PAYPAL לתשלום דמי חבר או תרומות דרך האתר. השירות מאפשר לשלם דרך כל סוגי כרטיסי האשראי בבטחון והחברים מוזמנים להשתמש בו.

Donate

- העברה בנקאית לחשבון העמותה: בנק לאומי 10, סניף חדרה 953, ח"ן 74803/11
  IBAN: IL65 0109 5300 0000 7480 311
  ומספר סוויפט: LUMIILITXXX
- לחברים בארה"ב - ניתן להשתמש בקרן P.E.F, המעבירה את הכספים לבית טרזין ללא עמלה ומאפשרת לקבל פטור ממס הכנסה. יש לשלוח המחאה ע"ש P.E.F. ל:
  P.E.F. Israel Endowment Funds, Inc.
  630 Third Avenue Suite 1501
  New York, NY 10017
  עם בקשה מפורשת לשלוח את התרומה לבית טרזין, שמספרו בקרן 2210.

הצטרפו לבית טרזין בפייסבוק

תרומות לפרויקטים חינוכיים וליסוד קרן ברזל לבית טרזין
אנו פונים לחברים וידידים שבאפשרותם לתרום מכספם למען פרויקטים חינוכיים ולטובת הקמת קרן ברזל שתאפשר לבית טרזין יציבות ואופק כלכלי לשנים רבות.

דפי הקשר יוצאים בסיוע:

המשרד לשיוויון חברתי

ועידת התביעות Claims Conference
The Conference on Jewish Material Claims Against Germany

בית טרזין, קרן להנצחת זכר חללי גטו טרזיינשטאט [ע.ר.]
גבעת חיים איחוד, ד.נ. עמק חפר, 3893500
טל: 04-6369515 פקס: 04-6369793
www.bterezin.org.il info@bterezin.org.il

בית טרזין
קרן להנצחת זכר חללי גטו טרזין
BEIT THERESIENSTADT
THERESIENSTADT MARTYRS REMEMBRANCE ASSOCIATION